

FIGYELŐ
SZOLGÁLAT

ISMERTETÉSEK

025:65.011.54/.56

Aslib research programme, 1969-71
/Az Aslib 1969-71.évi kutatási programja/
Aslib Proceedings, 20.k. 7.sz. 1968. p.300-305.

A Research Committee of Aslib /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztatási Irodák Szövetsége, Aslib Kutatási Bizottsága/ nemrég hagyta jóvá azt a munkaprogramot, mely a Szövetség Kutatási Osztálya 1969-1971. évi munkásságának általános irányelveit és célkitűzéseit fekteti le. Az alábbiakban ismertetett közlemény áttekinti az utóbbi öt év kutatási célkitűzéseit, az elért eredményeket, s körvonalazza a jövő terveit.

Az első szakasz az 1964-68-as időszak kutatási célkitűzéseiről szólva megállapítja, hogy a Szövetségnek kutatási erőfeszítéseit két fő fejlesztési irányra kell összpontosítania:

1. gépi módszerek alkalmazása a könyvtári és más információs munkafolyamatokban;

2. műveletkutatáson alapuló módszerek bevezetése a szakkönyvtárak és tájékoztató központok területén.

1965 folyamán a DSIR /Department of Scientific and Industrial Research,

az azóta megszűnt Tudományos és Ipari Kutatások Hivatala, mely funkciót megosztva az Oktatásügyi Minisztériumnak és a Technikai Minisztériumnak adta át/ Information Committee-je /Információs Bizottság/ és az Aslib közös Working Party-t /Munkabizottság/ állított fel a kutatási program és annak különféle kihatásai tanulmányozására. A Munkabizottság véleménye szerint az Aslib-nek két egyaránt fontos, bár némileg ellentmondó feladatot kell megoldania: egyrészt növelnie és fejlesztenie kell szakértelmét, hogy a lehető leggyorsabban tudjon hatékony és korszerű tanácsokat adni, másrészt pedig jelentős mértékben hozzá kell járulnia az eredeti kutatáshoz is. A Munkabizottság ajánlásai szerint az első időkből különösen az első feladatra kell összpontosítani a Szövetség figyelmét. A kutatási programmal kapcsolatban a Munkabizottság a következőkben összegezhető ajánlásokat tette:

az Aslib kutatószemélyzetének erőteljesen be kell kapcsolódnia a gépi információk szolgálatok kifejlesztésébe és működtetésébe. E munkával kapcsolatban az Aslib-nek segítséget kell nyújtania a gépi rendszerek értékelési módszereinek kifejlesztéséhez és azok tökéletesítéséhez;

szakértői csoportnak kell gondoskodnia arról, hogy egy kívánatos módon optimális rendszert tervezzenek;

a könyvtári műveletek módszeres tanulmányozása során olyan konkrét példamanyagot kell gyűjteni, melyet a későbbiekben széles körben felhasználhatnak a képzés területén;

megvizsgálendő, hogy van-e lehetőség a könyvtári rendszerek általánosabb műveletkutatási vizsgálatára.

Ajánlotta továbbá a Munkabizottság, hogy a fentiek mellett az Aslib megfelelő módon foglalkozzék eredeti kutatási projektumokkal is.

Az elért eredményeket foglalja össze a következő szakasz. Az eredmények a fenti ajánlásokban foglaltak részleges végrehajtása nyomán születtek, s természetesen a munka tovább folyik. Eddig tehát a következők az eredmények:

1. az Aslib Kutatási Osztálya különböző gépi információk rendszerekkel foglalkozott, melyek egyrészt referáló folyóiratok, bibliográfiák, folyóiratjegyzékek és indexek computeres előállítását célozták, másrészt a könyvtári kölcsönzés teljes computeres /on-line/ megoldását tették lehetővé. Ezek közül négy annak vizsgálatával is foglalkozott, milyen a gépi rendszer gazdasági hatékonysága a hagyományos, nem-gépi rendszerhez viszonyítva. Egy másik projektum keretében az Osztály egy egyetemi könyvtár teljes adminisztrációjának rendszer- és költségelemzését végzi. Ezeket az eljárásokat első ízben próbálják ki az Egyesült Királyságban;

2. az információk szolgálatok sokfélesége miatt nem valószínű, hogy csupán egyetlen optimális megoldásra jutnak. Az osztály ezért

az optimálist két szempont szerint egyidőben több helyen vizsgálja. Több egyetemi könyvtárban vizsgálja az adminisztrációs munkafolyamatokat annak kiderítése végett, milyen mértékben lehet majd egységesített és szabványoszerű gépesített eljárást alkalmazni. A másik szempont szerinti vizsgálat a bibliográfiai adatok különböző típusú könyvtárakban betöltött funkcióját tanulmányozza, melynek célja szintén egy későbbi gépi eljárás bevezethetősége ismerveinek tisztázása;

3. konzultációs segédletekkel anyagot szolgáltatnak olyan konkrét kérdésekben, mint pl.

- a/ könyvtári műveletek nagy tudományos és műszaki kutatóintézetekben;
- b/ nagy ipari vállalatok vezetősége számára szükséges információs szolgálatok;
- c/ különféle típusú szolgálatok indexelési problémái; gyártási folyamatok és ipari termékek osztályozása és kódolási problémái stb.;

4. az osztály ugyancsak megkezdte a könyvtári műveletek módszeres feltáró vizsgálatát különböző eljárásokkal /O és M eljárások/, valamint megkezdte a tezaurus-képzés egységesített technikájának kifejlesztését is;

5. a Munkabizottság által tanulmányozott területeken kívül az Osztály még az alábbi témákkal foglalkozott:

- az információk felhasználóinak szükségletei és viselkedése /a felmérést a műszaki könyvtárak használói közül vett minta alapján végezték, s öt egyéni felhasználót konkrét példaként is megvizsgáltak/;
- a hivatkozások /citation/ vizsgálata alapján tanulmányozták a természet-, társadalom- és műszaki tudományos irodalom használatát; egyes referáló folyóiratok és indexek értékelése;

6. 1968 folyamán tovább tanulmányozták a gépi rendszereket; a 2. pont alatt ismertetett problémákat bizonyos mértékig kiterjesztve tanulmányozzák; vizsgálják a könyvtári ügyvitel egyes problémáit, különös tekintettel az idő- és összehasonlító költségelemzésre; a tudományos tájékoztatás potenciális felhasználóinak területi megoszlásáról készülnek felmérést végezni; felméri a kohászok információ igényét; s a fentiekből szerzett tapasztalatokat a Munkacsoport által javasolt szaktanfolyamokon ismertetik.

A harmadik, s a leglényegesebb szakasz az 1969-71. évi kutatási célkitűzésekkel foglalkozik. E gyakorlatilag hároméves kutatási tervben a DSIR 1965. évi ajánlása, tehát a technikai szakismeret és szakértelem növelése a gyors, hatékony és korszerű információ és tanácsadás érdekében, valamint az eredeti kutatások végzése és elősegítése, továbbra is prioritást élveznek az osztály munkaprogramjában. A tervet éppen úgy alakították, hogy mindkét alapcélkitűzést egyaránt szolgálja.

Az Aslib eredetileg a szakkönyvtárak és tájékoztató irodák szövetsége; azonban a mai korban a tudományos tájékoztatás különféle formái, szintjei és fázisai annyira összefonódnak, hogy egyre szorosabb kapcsolatba kerültek a szakkönyvtárak, s velük maga az Aslib egyéb könyvtárakkal /egyetemi, nyilvános stb./ és más információs intézményekkel /szakmai tájékoztató központok, referáló szolgálatok, kiadók stb./. Ennélfogva az Aslib az információ-továbbítás minden formájával, minden típusával és fázisával, s a kommunikáció valamennyi problémájával foglalkozik. Természetesen ezen belül fő érdeklődési köre a dokumentáció. Az információnak a forrástól a felhasználóig való továbbítását négy funkcionális egység hajtja végre: a kiadás, tárolás, elemzés és kutatás, azaz a visszakeresés. Az információ-továbbítás ezen a négy egységen belül, illetve e négy egység megfelelő intézményein, munkahelyein stb. belül és azok között megy végbe.

Az információ-továbbítás műveletei két fő problémátípust helyeznek előtérbe:

1. a hatékonyság /effectiveness/. Mind mennyiségi, mind minőségi szempontból felvethetők a következő kérdések: mit és ki ad ki, a kiadványok tartalma, formája és hozzáférhetősége kielégíti-e a felhasználók igényeit? Milyen a kiadott dokumentumok tárolási lehetősége, azaz, milyen intézmények tárolják, képesek-e az intézmények tárolt anyagukkal, szolgáltatásaikkal kielégíteni a felhasználók igényeit? Milyen elemző, feltáró segédletek vannak, s azok alkalmasak-e az igények kielégítésére? Milyen kutató, visszakereső szolgálatok vannak, s megoszlásuk, teljesítményük vagy szolgáltatásuk megfelel-e a felhasználók igényeinek? A kiadás, tárolás, feltárás és visszakeresés milyen új típusaira van szükség? Mivel a dokumentációs rendszerek az idők folyamán változnak, minőségi és mennyiségi szempontból egyaránt meg kell még azt is kérdezni, vajon ezek az információs termékek és szolgáltatások, egyszerűen "output"-ok miképpen fejleszthetők?

2. a gazdasági hatékonyság vagy hatások /efficiency/. Minden műveletet négy szempontból kell vizsgálni:

fizikai elemek, mint pl. az információhordozók vagy az azokkal kapcsolatos gépi eszközök;

szellemi eszközök, pl. katalogizálási szabályok, index szókincsek stb.;

a műveletet végrehajtó vagy irányító személyzet;

a művelet általános szervezése.

Minden művelet esetében meg kell vizsgálni, milyen szellemi vagy fizikai eszközt veszünk igénybe, milyen személyzetet alkalmazunk és azt hogyan szervezzük. Milyen továbbá az alkalmazott eszköz, személy vagy szervezési mód relatív hatékonysága, s ismét a kérdés: hogyan lehet ezeket továbbfejleszteni?

A fentiekben körvonalazott két fő problémátípussal kapcsolatos valamennyi részletkérdést azzal a céllal is tanulmányozza az Aslib,

hogy gyakorlati tanácsokat és vezérfonalat tudjon adni mindazoknak, akik az információtovábbítás bármely szintjén, formáján és bármilyen típusu intézményén belül a kommunikáció fejlesztésén munkálkodnak.

Az osztály technikai szakismereteinek növelése gyakorlatilag a gépi információs rendszerek működésének tanulmányozását, s az ehhez kapcsolódó alapelvek kimunkálását jelenti.

E munka a következő területeken fog folyni:

a/ további részvétel a gépi információs rendszerek és műveletek fejlesztésében. Ennek során az Aslib szakemberei egy, a fejlesztési kooperációra vállalkozó információs intézmény keretein belül folytatnak előzetes tanulmányokat a rendszertervezés, elemzés, szervezés és alkalmazás témakörében. Ez a munka három eredménnyel járhat:

a kooperáló intézmény segítséget kap a fejlesztési munkához; így az ország információs rendszere tökéletesedik;

gazdagodnak az Aslib tapasztalatai;

a vizsgálat során szerzett tapasztalatok igen értékesek a további kutatások szempontjából. A cél ennél is az, hogy az információtovábbítás és -átadás minden területéről tapasztalatokat szerezzenek. Különösen a következő munkafolyamatokat kívánják tanulmányozni:

1. könyvtári szerzeményezési munkafolyamatok és katalogizálás;
2. könyvtári sorozatok feldolgozása;
3. visszakeresési eljárások;
4. valamennyi könyvtári ügyviteli folyamat integrálása gépi rendszer alkalmazásával;
5. valamennyi információstípus gépi továbbítása;

b/ optimált rendszerek kifejlesztése. Az Aslib-nek több szempontból tanulmányoznia kell egy adott rendszer lehetséges változatait, s ennek alapján egy általánosan érvényes optimumot, továbbá olyan egységes rendszerterveket kell kifejlesztenie, melyeket új szervezetek azonnal, külön erőfeszítés nélkül átvehetnek. Ezen belül kétféle rendszertípust vizsgálnak:

1. egyetemi könyvtárak ügyviteli munkafolyamatait; /eddig két szakkönyvtárt vizsgáltak, 1968-ban egy harmadikat is bekapcsolnak vizsgálataikba. Az eddigi tapasztalatok szerint minden könyvtárban hat szakember egy-egy hónapi munkájára van szükség. Ahhoz, hogy az egyetemi könyvtárak minden típusával foglalkozzanak, még további három könyvtár bekapcsolása szükséges, s így meghatározhatóvá válnak a minden típusban egyaránt megtalálható és szabványosítható munkafolyamatok, majd feltárják a gépesítés optimális feltételeit, lehetőségeit/;

2. nagy, decentralizált szervezetek tájékoztató szolgálatait.
/A nagy, decentralizált szervezetekben komoly problémát jelent a

szervezetten belül elszórtan dolgozó szakemberek tájékoztatása. Ilyen esetben az információszolgáltatás kiindulhat:

- a központból;
- az adott munkahelyről;
- e kettő kombinációjából.

Tanulmányozandó feladat: az optimális megoldást hogyan befolyásolja a gépesítés. Ezeket a vizsgálatokat 1969-71-re tervezik két kiemelt területen:

- információs szolgálatok az államosított iparban;
- egy egyetem központi és intézeti könyvtárainak tájékoztató szervezete;

c/ a könyvtári munkafolyamatok gazdaságtana. Mivel a könyvtárakat mind a dokumentumok növekvő áradata, mind a felhasználók fokozódó igénye ostromolja, igen lényeges, hogy olyan munkafolyamatokat és eljárásokat találjanak, amelyek idő, pénz és emberanyag szempontjából egyaránt takarékosak. A lehetséges megoldásokat gazdaságossági szempontból hasonlítják össze, s a vizsgálatokat kis- és nagykönyvtárakra egyaránt kiterjesztik.

Az eredeti kutatások programja keretében olyan problémákat vizsgálnak, amelyek az információs rendszer több oldalára egyaránt érvényesek, s amelyek nem tanulmányozhatók egyik vagy másik működő rendszer figyelembevételével. 1969-71-re négy projektumot terveznek:

a/ információs rendszerek általános működési vizsgálata. Az információs rendszer mindig valamely döntési hierarchia eredménye. Kik a felhasználók? Milyen információs igényeik vannak? Milyen formális szolgáltatásokat nyújtanak számukra? Milyen közvetítéssel jutnak el a szolgáltatások a felhasználókhoz? Hogyan állíthatók elő ezek a közvetítő eszközök? Mivel ezekre a kérdésekre többféle választ lehet adni, a tanulmányok célja az, hogy valamennyi lehetséges kérdésre az összes lehetséges választ, illetve a lehetséges alternatívákat a költség és hatékonyság tükrében vizsgálják, s kifejlesszék a szervezéstudományból ismert ún. "döntési fát". Döntési fát készítenek tehát minden egyes rendszertípusra, a szakterület által meghatározott használócsoportra és az országos információs rendszerre. A már kifejlesztett és kvantifikált fák alkalmas eszközök lesznek a számításba jöhető rendszertervek költség- és hatékonyságvizsgálatára, s a tervezésnek is hasznos segítséget nyújtanak. Kvantifikálásuk során az osztály számára abban is útmutatást nyújtanak, hogy milyen további költség és hatékonyság adatokat kell beszerezniük;

b/ információs igények tanulmányozása. A döntési fa első szintje a felhasználók igényeinek meghatározása, s addig, míg ezt pontosan körül nem határolják, nem lehet az információs rendszerek részletes tervezését megkezdeni. Az elmúlt évek során számos felmérés keretében már megvizsgálták ezt a kérdést, mind az egyes intézmények,

mind a természettudományos és műszaki kutatók egésze viszonylatában. Az eddigi tapasztalat az, hogy bizonyos tényezőket igen gondosan figyelembe kell venni, amikor az információs környezet típusait próbálják meghatározni. Ilyen tényezők: milyen intézménytípusban működik a felhasználó; munkájának jellege és szakterülete.

A kutatásokat ezeken a területeken kiterjesztik és elmélyítik a tervidőszakban;

c/ a tudományos és műszaki tájékoztatás rendszere az Egyesült Királyságban.

A jelenlegi brit tájékoztatási rendszer képviseli a döntési fa egyik alternatíváját. Mielőtt bármilyen lehetséges változtatás esélyeit felmérnék, a jelenlegi rendszert /ezen belül is elsősorban az intézmények közötti információáramlást/ kell igen nagy pontossággal leírni;

d/ adatrendszerek tervezése. Jelenleg a legtöbb működő tájékoztatási rendszer célja a referenzs-anyag visszakeresése. E munka eredménye, outputja a bibliográfiai utalás valamely, a kérdéssel releváns dokumentumra. A kérdés igen gyakran szám- és tényanyagra vonatkozik, de az ilyen adatokat a dokumentum vizuális átnézésével könnyen megtalálhatjuk. Az információkeresés előmozdítása következő szükségszerű lépésének olyan rendszerek megkonstruálásának kell lennie, amelyek outputja maga a keresett adat. Ezért javasolják, hogy olyan, először elméleti kutatásokat folytassanak, amelyek meghatározzák,

milyen típusu adatokat kell rögzíteni az információs rendszerekben;

milyen típusu adatkezelésre van szükség;

milyen módszer segítségével lehet az adatokat úgy feltárni, hogy az lehetővé tegye az adatkezelést, az adatokkal való manipulációt. E kutatások célja az, hogy a jövő adatrendszereinek tervezéséhez alapvető tapasztalati háttérrel nyújtson.

A közlemény befejezésül ismerteti a kutatási osztály 1969-71. évi tervében szereplő három másik munkaterületet is, mely az előzőekben ismertett célkitűzések elérését hivatott elősegíteni:

az osztály szakértelmének felhasználása az Aslib tagjai számára nyújtott szaktanácsadásban; továbbá ugyanilyen jellegű nem ingyenes konzultációk szervezése;

a szakértelmének és konkrét tapasztalatainak felhasználása különböző tanfolyamokon, s végül

egyéb rövidlejáratu projektumok.

Székely Dániel